

НЕВЕНКА НОВАКОВИЋ-СТЕФАНОВИЋ

**НЕКЕ СИНТАКСИЧКЕ ОСОБИНЕ КЊИЖЕВНИХ  
ДЈЕЛА ФРА ГРГЕ МАРТИЋА**

1. Предмет разматрања у овом чланку биће само најрелевантније синтаксичке особине које су одраз старије литерарне традиције која је имала снажан утицај на Мартићево књижевно дјело, нарочито у овој домени гдје је, као што је речено за Мартићевог савременика Јукића, управо и дошло до изражаја традиционално фрањевачко образовање и познавање фрањевачких, а и других старијих писаца, и њиховог начина изражавања<sup>1</sup>.

2. Ријеч је, наиме, о таквим синтаксичким особинама које су резултат утицаја синтаксе страних језика, углавном талијанског и латинског, а донекле и њемачког, и представљају особитости које фрањевачке, а и друге старије литературе<sup>2</sup>, а потврђене су и у Мартићевом литерарнојезичком изразу као одраз старијег стања литерарног језика<sup>3</sup>.

3. Будући да је Мартићево књижевно дјело готово све у стиху, што због закона метра захтијева посебан приступ у синтаксичкој анализи, у погледу корпуса ограничили смо се углавном на Мартићеве прозне радове *Херцеговци и Запамћења*<sup>4</sup>, гдје је и потврђен највећи број релевантних примјера, мада се и у Мартићевим пјесничким дјелима (нарочито у *Биједном Новаку*, који је превод Шатобријана) нашло нешто од тих особина које припадају старијој литерарној традицији тако да ће она бити посебно нотирана.

4. Резултат старије литерарне традиције је, нпр., таква структура реченице у којој се глаголски предикат или његов основни дио помјера према апсолутном крају реченице, при чему се сложени глаголски предикат

<sup>1</sup> Исп. монографију др Херте Куне *Језик Босанског пријатеља, првог босанскохерцеговачког часописа*, Сарајево, 1983, 141.

<sup>2</sup> Х. Куна, *Биљешке о језику босанскохерцеговачке периодике аустро-угарског времена*, Књижевни језик, 15/3—4, 275, те Д. Габрић, *Језик Бартола Кашића*, Сарајево, 1984, 172—173.

<sup>3</sup> У вези с овим исп. Х. Куна, *Језик Босанског пријатеља*, 141, 142, те напомене 238, 239.

<sup>4</sup> О настанку Мартићевих *Запамћења* исп. И. Кеџмановић, *Фра Грго Мартић*, Изабрани списи, Сарајево, 1856, 20—22, те М. Шимундић, *Особитости бекијскога говора у Запамћењима фра Грге Мартића*, Годишњак Института за изучавање југословенских књижевности, књ. II, Сарајево, 1973, 153—154.

кат раздваја групом ријечи па чак и цијелом реченицом, као у примјерима:

а) и, колико је могуће, *совершенно поњатије себи прибавити трудити се*. Херц 31; *угодно и полезно је о народу оном, којег смо ми граница, размишљавати*. Херц 31; *да је наш Народни Лист и досад такове предмете радо примао*. Херц 31; *кад не би свирепо Агарјана поступање и овај комадић хлеба бедном оном народу још горчим чинило*. Херц 33; *не хтијући никако низамских хаљина облачити*. Зап 3; *тако су и они дарак какав однијели*. Зап 69; *да он може по закону и ћитабу под звоном своју молитву свршавати*. Зап 80; *да ће свакој наредби Његова Величанства покорни бити*. Зап 109.

Чести су и примјери без интерполације реченичних дијелова гдје се глаголски облик, прости или сложени, налази такође на самом крају реченице, као нпр.:

а) него у миру и весељу сваки к својем дому или к својем чтавцу иде. Херц 36; који му на његово душевно созиданије слово Божије чита. Херц 36; Јутром и вечером старешина са целом својом породицом Бога умољава. Херц 36; често у двоумије о спасењу душе своје падну. Херц 37; Бискуп мени мандат опширан даде. Зап 67; Осман неколико му гроши извади. Зап 71; Туде ја с олтара једно слово у похвалу његовом војништву и његових мука споменем. Зап 104; б) А ништа ти дужан био нисам. Ос 10; Ал ненадна пред кућу му сјаха. Ос 26; Докле које јуне, јали муше на Требиње продат нестјерамо. Ос. 29.

У примјерима из пјесничких дјела (овдје су дати под б) по сриједи може бити и утицај народне пјесме и њеног ритма.

Иначе, ова синтаксичка особина присутна је и код других старијих писаца и фрањеваца као дио старијег литерарнојезичког наслеђа<sup>5</sup>.

5. Једна од релевантних особина је разбијање синтагме, што је такође присутно код старијих писаца и код фрањеваца као утицај страних језика — латинског, њемачког, али и црквенословенског.<sup>6</sup>

Атрибут се од управног члана синтагме најчешће одваја глаголском и замјеничком енклитиком, што је у већини случајева и норма западне варијанте данашњег стандардног језика, али и приједлогом, предикатом, другом синтагмом или реченицом.

<sup>5</sup> Исп. А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Београд, 1964; Ј. Кашић, *Језик Милована Видаковића*, Нови Сад, 1968; Х. Куна, *Језичке карактеристике књижевних дјела Доситеја Обрадовића*, Сарајево, 1970, Исп. ову особину и код Мартићевог савременика Јукића (Х. Куна, н. д., 142).

<sup>6</sup> Исп. Х. Куна, *Језик Босанског пријатеља*, 143 те напомену 240.



Примјери: а) *Овим се начином*, Херц 31; *Ово је одело* обште и народно, Херц 32; *Женски се пол носи*, Херц 33; *По турском се наике мнијењу сав свијет дијели...*, Зап 1; *У то се доба...* појави устанак, Зап 10; *Процес се његов*, Зап 44;

б) с његовим род се чином дичи, Ос 112; И свјетом га бајним свјетовала, Ос 153; *љетне ја проводим дане*, БН 7; *мртвачко по њој паде рухо*, БН 46; *сиње иза Задра море*, Јукићу 48; *рујно пијућ вино*, Јукићу 48; *русе погубише главе*, Славодоб 20.

Ова особина нарочито је присутна у Мартићевим пјесничким дјелима, поглавито разбијање објекатске синтагме предикатом, тако да у питању може бити и стилско средство.

6. Једна од најизразитијих традиционалних фрањевачких особина у језику Мартићевих књижевних дјела, присутна и код других илираца и старијих писаца као одраз старије српскохрватске писане језичке праксе<sup>7</sup>, продрла из талијанског и њемачког језика<sup>8</sup>, јесте употреба приједлога за са инфинитивом у вриједности финалне реченице, као у примјерима:

а) саставе коње за пртљагу за поћи у Сарајево, Зап 13; *За избјећи злу, поћи одавде*, Зап 80;

б) Увиек њеку мраку срце хћаше, за напунит јаз живота мога, БН 24; *Кад дође у пригуду бојну за виерна осветит брајена*, Ос 111; *А нужде му ни сбирити нема, за одати намјере потајне*, Ос 113; *Што год добра на свијету имасмо, за икупљат голу душу дасмо*, ПБ 42.

Присуство ове особине код Мартића може бити подстакнуто и таквом употребом инфинитива у Мартићевом матерњем говору и говорима с којима је био у контакту.<sup>9</sup>

7. Употреба глаголског прилога садашњег у партиципској функцији у вриједности релативне реченице код Мартића је такође фрањевачки утицај, подстакнут латинском литературом, мада је ова особина присутна и у старословенском и црквенословенском језику.<sup>10</sup>

<sup>7</sup> Исп. Х. Куна, *Језичке карактеристике књижевних дјела Доситеја Обрадовића*, 211; А. Младеновић, н. д., 144; Ј. Кашић, н. д., 128; С. Вукомановић, *Језик Ступана Марковца Маргитића*, Београд, 1971, 136, а такође и Х. Куна, *Језик Босанског пријатеља*, 144—145.

<sup>8</sup> Х. Куна, *Талијанско-латински утицаји у језику босанскохерцеговачких фрањеваца XVII и XVIII в.*, Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, 1979, 379—381.

<sup>9</sup> Исп. М. Шимундић, *Говор Имотске крајине и Бекије*, АНУБиХ, Дјела, књ. 41, Сарајево, 1971, 92, те Д. Брозовић, *Говор у долини ријеке Фојнице* (докторска дисертација у рукопису), 194.

<sup>10</sup> Исп. Х. Куна, *Језик фра Филипа Лаитрића, босанског фрањевца XVIII вијека*, АНУБиХ, Дјела, књ. 36, Сарајево, 1970, 168; иста, *Језичке карактеристике књижевних дјела Доситеја Обрадовића*, 211—212; иста, *Талијанско-латински утицаји у језику босанско-херцеговачких фрањеваца XVII и XVIII вијека*, 382—383.



Примјери: а) изузимајући у Горњој Херцеговини окол' Посушја живеће тако назване Равењаше, Херц 32; Вероисповеданије и због овог рађајућа се међу народима мрзост, Херц 34; Потом је дочекао војске са стране долазеће од Дрине, Зап 103;

б) И гриешнике смирно клецајуће, на судиште од покорѣ тајне, БН 21; Поздрав Владики црногорском у Бечу се находећем, ППП 45.

8. Овом утицају могла би се приписати и употреба глаголског прилога садашњег у атрибутој функцији у деклинираном облику<sup>11</sup>, као у примјерима:

а) *путијућега* једнога поглавитога *фратра* нашега ударе на путу, Зап 86;

б) *јагмисмо лишиће падајуће*, БН 7; Цврче Турци у кули горућој, Ос 82.

Ова појава такође се среће и код других старијих писаца и фрањеваца.<sup>12</sup>

9. Из старије фрањевачке литературе, несумњиво латинског поријекла<sup>13</sup>, потиче употреба генитива с приједлогом од умјесто локатива с приједлогом о уз глаголе говорења и њима сличне, мада је ова особина забиљежена и у Мартићевом матерњем говору.<sup>14</sup>

Примјери: а) у којем се говори од *некаква српска посла*, Зап 31; гдје је било нешто од *новаца* говорено, Зап 31; говорим ти ја опет од *оних хиљаду дуката*, Зап 73; што ти мислиш од *овога*, Зап 76;

б) *настави од јуначтва* приче, Ос 75; *запиевати нећеш од крајине крваве хаљине*, Приход 1.

10. Под утицајем романске синтаксе је и предикативни акузатив без приједлога, као у примјеру: Да јим Турке даде *управнике*, Ос 138, за који знају и фрањевци Лаштрић и Капић.<sup>15</sup>

11. Резултат латинског утицаја код Мартића, као и уопште код босанских фрањеваца и далматинских писаца<sup>16</sup>, је доста фреквентна употреба пасива.

<sup>11</sup> Исп. напомену 275 у Х. Куна, *Језик Босанског пријатеља*.

<sup>12</sup> Исп. Х. Куна, *Језик фра Филипа Лаштрића*, 168; С. Марковић, *Језик Ивана Анчића*, САНУ, Српски дијалектолошки зборник, XIII, Београд, 1958; 119—120; Д. Игњатовић, *Језик штампаних дела Јеролима Филиповића, (фрањевачког писца XVIII века*, Институт за српскохрватски језик, Библиотека ЈФ, н. с. 5, Београд, 1974, 139; Д. Габрић, н. д., 169.

<sup>13</sup> Исп. Х. Куна, *Језик Босанског пријатеља*, напомена 256.

<sup>14</sup> Исп. М. Шимундић, *Особитости бекијскога говора у Запамянењима фра Грге Мартића*, 162.

<sup>15</sup> Исп. Д. Габрић, н. д., 161 те напомену 399.

<sup>16</sup> Уп. Д. Габрић, н. д., 170—171.

Најбројнији су примјери пасивних конструкција с трпним придјетом, у којима је врло често исказан агенс, што се такође може објаснити утицајем лат. језика, а што налазимо и код других фрањевачких писаца.<sup>17</sup>

Примјери: а) тај је паша *опуномоћен од султана*, Зап 15; *буду од бана* лијепо *примљени*, Зап 25; *будем ја десигниран од мојих* старјешина, Зап 43; *ту будемо од војништва* лијепо *примљени*, Зап 25; б) ал' је *услишана* и *сувише од Божјега срда*, БН 32; *јест му од госпode* дано, Ос 184.

Нотиране су конструкције без агенса, као нпр.: што су *по Босни* *пописани били*, Зап 4; *Покопан буде* на Ст. Марском гробљу, Зап 33; *на ком је било написано*, Зап 80; *гдје будем* лијепо *примљен*, Зап 92; *буде послан* из Беча барон Веck, Зап 111; *царски будемо почашћени* код тога велможе, Зап 117.

У језику Мартићевих књижевних дјела потврђене су и пасивне конструкције са аористом и имперфектом помоћног глагола, које су у савременом стандардном језику релативно ријетке.

Примјери: а) *биљежен бјеше* од Господина брзописца, Зап 1; Тако *би тај акт написан и потписан*, Зап 109;

б) *И одхрањен бијаш* с туђу руку, БН 6; *Ја бјех чашћен* свагда од свакога, БН 20; *да ми дано бјеше*, БН 27; *Богом бјеше дарована*, БН 23.

12. Разматране синтаксичке особине указују на сљедеће: иако је Мартић у језику својих књижевних дјела углавном слиједио језичку праксу свога времена, дакле илираца и загребачке филолошке школе, на синтаксичком плану је дошао до изражаја утицај старије литерарнојезичке традиције, нарочито старије фрањевачке литературе, а преко ње и утицај страних синтакси, посебно латинске и талијанске, а донекле и њемачке.

## ИЗВОРИ

1. *Херцеговци*, Изабрани списи фра Грге Мартића, Сарајево, 1956 (Херц).
2. *Запамћења* (1829—1878), по казивању ауторовом забиљежио Јанко Кохарић, Загреб, Накладом Ђуре Трпинца, 1906 (Зап).
3. Биједни Новак (René od Chateaubrianda), Ђаково, Наклада тисак бискупшijske тискарe, 1886 (БН).
4. *Осветници, Пјесничка ојела Фра Грге Мартића*, први дио, Сарајево, Тиском и накладом тискарe Босанске поште, 1893 (Ос).
5. *Славодобитница свјетлomu господару Омер-паши*, Босански пријатељ, свезак II, Загреб, Брзотиском Антуна Јакића, 1851 (Славодоб).

<sup>17</sup> В. напомене 430, 431, 432 у Д. Габрић, н. д., 171.



6. *Приходница*, Босански пријатељ, свезак I, 1850 (Приход).
7. *Ивану Франи Лукићу*, Фра Грго Мартић (Спомен-књига), Сарајево, издање и наклада Хрватског друштва *Напредак*, 1906 (Јукићу).
8. *Плач од Босне*, Изабрани списи фра Грте Мартића, Сарајево, 1956 (ПБ).
9. *Поздрав Светлом Господару Петру Петровићу*, Изабрани списи фра Грте Мартића, Сарајево, 1956 (ППП).

# EINIGE SYNTAKTISCHE EIGENSCHAFTEN DER LITERARISCHEN WERKE VON FRA-GRGA MARTIĆ

## Zusammenfassung

Obwohl Martić hauptsächlich die Sprachpraxis seiner Zeit d. h. jene der Anhänger der Illyrischen Bewegung und jene der Zagreber philologischen Schule in seinen literarischen Werken verfolgte, kam der Einfluss einer früheren literarisch-sprachlichen Tradition auf dem Gebiet der Syntax zum Ausdruck: und zwar besonders der Einfluss der älteren Franziskanerliteratur, und dadurch auch der Einfluss der fremden Syntaxen, hauptsächlich der italienischen und lateinischen und zum Teil auch der deutschen.